

Makten över MATEN

Producerad av Framtidsjorden, Latinamerikagrupperna,
och folkhögskolorna Biskops-Arnö, Glokala och Sörängen.

PRIS: 20 KR

Denna tidning finns även att
beställa i gratis klassuppsättningar!

Vad har du egentligen
på tallriken?

Vem har makten över ditt liv?

Vi ställde frågor om mat, makt och framtidsdrömmar till unga runt om i världen. Svaren hittar du genom hela tidningen.

MAKTEN ÖVER MATEN OCH KLIMATET börjar med kunskap!

Vem är det som bestämmer över vad du äter? Är det du själv eller dina föräldrar? Eller är det kocken i skolmatsalen?

Nja, vilken mat som hamnar i din mun beror på fler saker än så. Någon bestämmer vad som ska köpas in till skolmatsalen och innan dess har någon annan bestämt vilka varor som skolmatsgrossisten ska ha i sitt sortiment. I andra änden av kedjan bestämmer mellanhänder vilket pris bönderna i Indien och Ecuador ska få för den mat de producerar.

I den här tidningen får du kunskap om varifrån din mat kommer och hur den påverkar miljön, men även om hur du kan påverka matkonsumtionen.

Bönder som hungrar

Visste du till exempel att elvaåriga Nairobi i Honduras måste plocka kaffe på sina sommarlov för att ha råd att gå i skolan? Eller att Sri Lankas allra finaste te skeppas över världshaven för att vi ska kunna dricka det. Eller att bönder i Sverige har rätt till stora bidrag från EU medan småbrukare i Nicaragua och Ecuador har svårt att ens få lån för att köpa utsäde och redskap? Eller att majoriteten av den miljard barn, kvinnor och män som går och lägger sig hungriga varje kväll är bönder och lantarbetare i utvecklingsländer?

Maten är en klimatbov

Nästan en tredjedel av hushållets klimatpåverkan kommer från maten och den största delen kommer från köttkonsumtionen. Uppfödningen av djur står globalt för hela 18 procent av utsläppen av växthusgaser. Det är mer än trafiken globalt.

Men den goda nyheten är att det varken

Foto: Maria Prytz

behöver vara krångligt eller dyrt att minska utsläppen från maten. Att äta mindre kött och mera grönt minskar matens klimatpåverkan. Om alla i Sverige byter ut två köttmåltider i veckan till vegetariska alternativ motsvarar det koldioxidutsläpp från 233 000 bilar under ett år. Ett annat sätt är att sluta slänga mat. I Sverige åker 900 000 ton mat i soporna varje år.

Den stora utmaningen

Utmaningarna är stora, men också möjligheterna. Först kan vi börja förändra våra egna konsumtionsmönster. Sedan kan vi påverka skolan och kommunen att göra miljömässiga och etiska upphandlingar och ligga på regeringen att föra en bra klimatpolitik. Det kallas konsumentmakt och elev- och medborgarinflytande. Att använda den makten blir lättare med kunskap.

I den här tidningen hittar du fakta och tips på hur du kan bidra till att minska vår matkonsumtions negativa påverkan på miljön och människor i utvecklingsländer. Det är bara att sätta i gång, tillsammans kan vi förändra världen!

Francisco Contreras

Ordförande Latinamerikagrupperna

Christina Robertson-Pearce

Ordförande Framtidsjorden

Håkan Larsson & Marie Hagström

Rektorer Glokala folkhögskolan

Ingegerd Lusensky

Rektor Nordens folkhögskola Biskops-Arnö

Thomas Wijk

Rektor Sörängens folkhögskola

Caroline Andersson

Samordnare, Färnebo folkhögskola

Gillar du denna tidning?

Visa gärna din uppskattning genom att sätta in 20 kr på Latinamerikagruppernas PG-konto 901017-4. Märk inbetalningen: Makten över maten. Då ger du oss energi och bidrag att göra en tidning även nästa år!

INNEHÅLL

3. Köttproduktion hotar Amazonas

I Bolivia skövlas regnskogen till förmån för soja som används till djurfoder i Sverige.

4. Småskaligt jordbruk

Patricia i Ecuador och Marie i Sverige har mycket gemensamt men helt olika förutsättningar.

6. Vatten för alla?

Brist på vatten drabbar småbrukare i Indien.

7. Gemenskap hjälper kvinnliga odlare

Organisering ger hjälp till självhjälp i Nicaragua.

8. Ma(k)ten och klimatet

Så här gör du skillnad hemma, i skolan eller i din kommun.

10. Hårt arbete bakom kaffet

Elvaåriga Nairobi jobbar på plantage under sommarlovet.

11. Teplantagens svarta baksida

Slavliknande förhållanden bakom en kopp te.

12. För ett bindande klimatavtal i Sydafrika 2011

Ta ställning och skriv under i vår namninsamling.

13. Så tycker våra politiker

Riksdagspolitikerna ger svar på tal om mat och klimat.

14. Jordens småbrukare kan föda världen!

Krönika från Syd – Via Campesina om livsmedelsindustrin, matsuveränitet och framtiden.

15. Vi som står bakom

16. Revolution i skolköket!

Inspireras av lyckade projekt!

Tidningen är tryckt i 70 000 exemplar och utgiven av Latinamerikagrupperna, Framtidsjorden och folkhögskolorna Nordens Biskops Arnö, Färnebo, Glokala & Sörängen. Tidningen är ett särtryck av Röster från Latinamerika, nr 2 2011.

Redaktion: Tobias Karlsson, Åsa Callmer, Johanna Kvarnsell, Pontus Björkman

Ansvarig utgivare: Pontus Björkman

Grafisk formgivning: Anna Nylander

Tryckeri: Mittmediaprint, 2011

Skribenter och Fotografer: Johanna Kvarnsell, Tobias Karlsson, Kerstin Edquist, Pontus Björkman, Lena Zetterström, Max da Rocha och Josefine Højjer. Elever från Sörängens folkhögskolas kurs Global Rättvisa, Glokala folkhögskolans kurs Folk rörelser för förändring och Nordens folkhögskola Biskops-Arnös kurs Ekologi och global solidaritet.

Kontakt: pontus.bjorkman@latinamerikagrupperna.se
tobias.karlsson@framtidssjorden.se
www.latinamerikagrupperna.se
www.framtidssjorden.se

Beställ tidningen gratis

www.framtidssjorden.se/bestall

Denna skrift har tagits fram med stöd av Sida genom Forum Syd. Tidningens innehåll reflekterar dock inte Sidas åsikter utan är helt Latinamerikagruppernas och Framtidsjordens ansvar.

STORA ENSO
Garanterat Stora Enso-fritt papper

Tryckt i klimatneutralt tryckeri

"This tabloid has been produced with the financial assistance of the European Union. The contents of this document are the sole responsibility of Latinamerikagrupperna and Framtidsjorden, and can under no circumstances be regarded as reflecting the position of the European Union."

Vad drömmer du om?

Jag drömmer om att avsluta mina gymnasiestudier och fortsätta arbeta med jordbruk. Men jag önskar att jag kunde organisera det mer, kanske ha en damm att odla fisk i och ett hönshus.

Paola Grefa, Ecuador

Ät kött smartare!

I Sverige köper vi 86 kilo kött per person och år. Det är en ökning med 50 procent de senaste 20 åren. Du kan vända trenden genom att byta ut köttet mot grönt några gånger i veckan. När du äter kött bör du tänka på:

- Välj ekologiskt kött och svenskt naturbeteskött av nöt och lamm.
- Välj fårskt lamm på hösten, och fryst lamm andra delar av året.
- Ät mindre köttbitar eller gör en gryta.

KÖTTPRODUKTION HOTAR Amazonas

Regnskogen har skövats för att göra plats åt sojaplantage i Cuatro Cañadas.

Foto: Kerstin Edquist

Vårt behov av kött är ett av de största hoten mot både regnskogen och den lokala matproduktionen i Sydamerika. Kring den lilla byn Cuatro Cañadas i östra Bolivia har skogen förvandlats till sojaodlingar.

– Vi odlar foder åt djuren i Europa i stället för mat åt oss själva, säger Isidoro Barrientos.

Isidoro Barrientos står och tittar ut över de gröna sojafälten. De putsade skinnskorna står i djup lera och de vita linnebyxorna är fulla med bruna fläckar. Han är ordförande i småbrukarnas lokala organisation, Acipacc, och en av alla som odlar soja i östra Bolivia.

Sojaböner är en av de mest utbredda grödorna i Sydamerika och täcker stora delar av

jordbruksmarken i Bolivia, Brasilien, Argentina och Paraguay. Nästan all soja exporteras, framför allt till Europa och Kina där den används i djurfoder. Sojaböner innehåller nämligen mycket protein och det är ett effektivt foder för att få kor, grisar och kycklingar att växa och bli till stora kött djur.

Den lokala matproduktionen har nästan helt slagits ut av sojan

Isidoro Barrientos

– Den lokala matproduktionen har nästan helt slagits ut av sojan, säger Isidoro Barrientos.

Själv skulle han gärna odla mer vete, majs och grönsaker, sådant som ger mat till familjen och byinvånarna. Men det är svårt att få det att gå runt med de grödorna.

Han berättar om hur Cuatro Cañadas har förändrats jättesnabbt under de senaste åren. De brasilianska storföretagen Sao och Fino har installerat sig. Skogen, en del av Amazonas, har

försvunnit, sojafälten har brett ut sig, orkanvindar har dragit in och både översvämningar och torra har blivit vanligt. Och expansionen av sojaodlingar påverkar även andra grödor.

– Vi har fått jätteförluster när vi odlar vete och majs. Sedan skogen försvann finns inget skydd för vindarna och ofta blåser hela skörden sönder.

För tio år sedan koncentrerades sojaodlingarna i Bolivia framför allt kring staden Pailón några mil söder om Cuatro Cañadas. Numera finns knappt några odlingar kvar där. Marken har blivit utarmad av intensivt jordbruk med soja år efter år. Ett förändrat klimat – efter att skogen försvann – har lett till torra och översvämningar. Inte ens sojan klarar sig särskilt bra där. Därför har sojadistriktet flyttats längre norrut mot skogarna. Och nya skogar skövlas för att bereda plats åt sojan.

– Förmodligen kommer det väl hända samma sak här som i Pailón. Om några år duger inte Cuatro Cañadas och sojaföretagen drar vidare norrut, säger Isidoro Barrientos.

Text: Kerstin Edquist

Småbönder köttindustrins förlorare

Brasilien är idag en av världens ledande köttproducenter. I den sydligaste delstaten Rio Grande do Sul har exportorienterad produktion av kyckling- och fläskkött vuxit dramatiskt de senaste 15 åren. Denna expansion drivs av en handfull storföretag.

För småbönderna leder dock den storskaliga produktionen till stora problem. För att ställa om sin djurhållning till storföretagens krav krävs stora lån, vilket gör att småbönderna hamnar i en beroendeställning mot de storföretag som köper deras produkter.

– Detta förstärks av att företagen betalar dåligt, ibland lägre än produktionspriset. På så sätt är det småbönderna som tar de risker som ligger till grund för storföretagens framgångar, säger Markus Lundström som forskar om köttindustrin i Rio Grande do Sul.

Den expanderande köttproduktionen påverkar även jordlösa bönder. För att producera kött och djurfoder krävs stora markområden.

– Det har lett till att jordpriserna mer än fyrdubblats i Rio Grande do Sul de senaste tio åren, säger Markus Lundström.

Text: Johanna Kvarnsehl

Visste du att...

...sojafältens utbredning i Sydamerika tränger boskapsskötseln allt djupare in i regnskogen. Sedan 1990 har ett område stort som Storbritannien skövats i Amazonas.

...90 procent av de 350 000 ton soja som Sverige importerar varje år används i foder till kött- och mjölk djur.

...i sojaodlingarna används det mycket giftiga och hälsofarliga bekämpningsmedlet parakvat som är förbjudet i Sverige och EU.

...Uppfödningen av slaktdjur står för nästan en femtedel av utsläppen av växthusgaser.

På latinamerikagrupperna.se/sojaimport kan du läsa mer och skicka ett mejl till svenska sojaimportörer!

Vad drömmer du om?

Jag vill öppna min egen frisørsalong där jag ska starta ett eget program för att anställa ungdomar. Jag ska fixa jobb åt mina vänner från gatan så att de kan få ett bättre liv.

Daniel Korir, Kenya

TUFFET LIV för småbrukare...

I Cotacachi, en liten stad i norra Ecuador i dalen mellan två gröna bergstoppar, bor Patricia Morales, 38 år. Hon är en av landets många ekologiska småbrukare och vardagen präglas av regn, torka och skadeinsekter.

– **Det är ett tungt arbete**, men jag älskar det, säger Patricia Morales med ett leende.

Hon äger, som merparten av småbrukarna i Cotacachi, mindre än en hektar jord, ungefär samma storlek som en fotbollsplan. Eftersom marken går i arv och delas upp mellan de ofta stora syskonkarorna blir jordplättarna allt mindre för varje generation. Dessutom köps allt mer odlingsbar mark upp av storföretag.

– För ursprungsfolken har tillgången till bördig mark ända sedan den spanska erövringens tid varit ett av de största problemen, berättar Patricias make, Rumiñahui Anrango, som är ordförande för UNORCAC (Unionen för bonde- och ursprungsfolksorganisationer i Cotacachi).

– Vi har alltid blivit ifråntagna de bästa jordområdena av de som har makten och pengarna, fortsätter han.

En annan faktor som skapar stora problem för den ecuadorianska småbrukaren är klimatförändringarna. På senare år har det ostadiga vädret försvärat odlandet allt mer.

– Regnet är så opålitligt nuförtiden. Ibland regnar det alldeles för mycket och vissa perioder ingenting alls. Så var det inte förr, förklarar Patricia Morales.

Den globala uppvärmningen har också fört

med sig nya typer av insekter och sjukdomar som angriper skördarna. Till skillnad från svenska bönder får inte lantarbetare i Ecuador något bidrag från regeringen och blir därför helt beroende av inkomsterna som odlandet ger dem. Om skörden slår fel finns ingen hjälp att få. För att få det att gå runt skaffar sig många bönder andra inkomstkällor. Patricia Morales har tillsammans med sin familj och

UNORCAC öppnat ett vandrarhem i sitt eget hus. Projektet heter Runa Tupari vilket på kichwaspråket betyder "möte med ursprungsfolk".

– Syftet med Runa Tupari är att skapa en hållbar, ekologisk

Rumiñahui Anrango

turism, där gästerna inte bara får se det vackra Cotacachi utan även vår vardag, kultur och våra seder, berättar Rumiñahui Anrango.

Även om livet som småbrukare ofta är tungt finns det inget annat yrke som Patricia Morales hellre skulle vilja ha. Hon brukar själv sin egen jord, styr över sina arbetstider och finns där för sina barn. Hennes ögon lyser av stolthet när hon berättar om glädjen att ha makten över maten.

– Vi har det bra! Vi äter mat som vi vet är fri från gifter och vi kan själva styra över vad vi stoppar i oss. Det är det bästa.

Text: Kerstin Isaxon och Fanny Högrell

Vi har alltid blivit ifråntagna de bästa jordområdena av de som har makten och pengarna

Fakta:

Namn: Patricia Morales.

Familj: Make och fyra barn. På gården bor också sex grisar, fyra hundar, sex katter, höns och marsvin.

Odlar: Majs, bönor, quinoa, potatis, chocho, ärtor och frukter.

Markyta: Mindre än en hektar.

Anställda: Nej.

Kunder: Folk i området, som kommer till henne för att handla.

Bidrag/ekonomiskt stöd: Nej.

Småbrukaren Patricia Morales odlar grönsaker till sin familj och för försäljning på mindre än en hektar i Cotacachi, Ecuador. Foto: Fanny Högrell

Småskaligt jordbruk mer effektivt

Ekologiska jordbruksmetoder är mycket mer effektiva än storskaligt jordbruk för att producera mat för världens växande befolkning. Det slår FN:s rapportör om rätten till mat fast i en ny rapport.

– **Vi kommer inte** att lösa hungerproblemen eller stoppa klimatförändringar genom industriellt jordbruk på stora plantage. Lösningen ligger i att stödja småskaliga jordbrukares kunskaper och erfarenheter och öka deras inkomster så de kan bidra till utvecklingen på landsbygden, skriver belgaren Olivier De Schutter. Han är FN:s särskilda rapportör om rätten till mat och rapporten är baserad på färsk vetenskaplig litteratur.

Sedan den gröna revolutionen på 1970-talet har de flesta inflytelserika organ och företag på jordbruksområdet, inklusive FN, hävdade att genmodifierade grödor och kemiska produkter är vägen för att höja avkastningen och matproduktionen i världen. Därför innebär den nya rapporten ett paradigmskifte och något som småbrukarrörelsen har kämpat för i flera decennier.

– **Ekologisk produktion är en** kunskapsintensiv approach. Det krävs att regeringar investerar i ekologisk forskning och deltagande jordbruks-teknisk rådgivning. Staten och biståndsgivare har nyckelroller att spela här. Privata företag kommer inte att investera tid och pengar i jordbruksmetoder som de inte tjänar pengar på genom att få patent eller vinna nya marknader för kemiska produkter och modifierade utsäden, skriver De Schutter.

Text: Lena Zetterström

Vem har makten över maten?

Företagen har stor makt. De har mycket reklam som får oss att vilja prova nya produkter. De äger också den största delen av marknaden. Därför är det mycket lättare att köpa en läsk än att odla ett träd, plocka frukten och göra juice av den.

Anabell Donaïre Campos, Nicaragua

Foto: Benjamin Selling

Fakta

Namn: Marie och Ronny Johansson.

Familj: En dotter. På gården lever också cirka 20 kor, 25 kalvar i olika storlekar, sex hästar, fyra jämtgetter och omkring 150 höns, fasaner och påfåglar.

Odla: Runt 40 olika grönsaker, bland annat broccoli, vitlök, morötter och bönor.

Markyta: 114 Hektar.

Anställda: Nej.

Kunder: Privatpersoner.

Bidrag/ekonomiskt stöd: Ja, en fjärdedel av inkomsterna kommer från EU-bidrag.

Svenska småbrukaren Marie Johansson har över hundra gånger så mycket mark som många jordbrukare i Ecuador. Men hon drabbas av samma slags problem som sina kollegor på andra sidan Atlanten.

...MEN FRAMTIDEN ligger hos närodlat!

När småländska Marie och Ronny Johansson började med mjölkproduktion för 35 år sedan var deras 20 kor ganska många. Sedan dess har matproduktionen i Sverige gått mot allt mer storskaliga jordbruk. För småbrukare som Marie och Ronny har det blivit svårt att överleva utan EU-stöd.

– **Nu lever vi** på bidrag, det förtar ju verkligen arbetsglädjen, säger Marie.

Ronny Johansson har nära på alltid arbetat på gården, som han tagit över av sina föräldrar. När Marie som 17-åring sommarjobbade på granngården, träffades de och har bott och arbetat tillsammans sedan dess. Tillsammans driver de nu en ekologisk gård på det småländska höglandet. De livnar sig på jordbruk, djurhållning och

skogsarbete. Mjölken är kravmärkt, grödorna helt ekologiskt odlade.

Samtalsämnet EU kommer snabbt på tal. En fjärdedel av familjens inkomst är i dag bidrag från EU.

Innan Sverige gick med i EU var det lättare att överleva utan bidrag.

Sedan inträdet i unionen har konkurrensen med jordbruksprodukter från andra länder ökat.

– I och med EU så väller

importen bara in, säger Ronny och Marie.

De tycker att reglerna borde vara olika för handel med mat och handel med andra varor. Som det är nu, menar Marie och Ronny, har svenska producenter svårt att konkurrera med länder som till exempel inte har lika hårda djurskyddslag.

Ronny förklarar att han nu förtiden anser att djurhållningen för med sig så mycket tvång och kontroll att han prioriterar skogen. Som ekologisk odlare måste man dessutom vara med i KRAV eller motsvarande, vilket gör att administrationen ökar ännu mer.

– Förr fick man tänka lite själv, nu kontrolleras allt. Så mycket papper, säger Marie.

Marie har huvudansvaret för landet, där hon odlar ett fyrtiotal

Vill du bidra till mer ekologiskt och småskaligt jordbruk?

- Försök att så långt det går handla närproducerat från gårdar med ekologisk odling och djurhållning.
- Ta reda på var du kan handla direkt från producenter på din hemort, till exempel om Bondens marknad finns på din ort.
- Försök även att årstidsanpassa dina inköp av grönsaker, ät gärna rotfrukter på vintern och till exempel tomater på sommaren.

olika grönsaker, som broccoli, vitlök, morötter och bönor. Grönsakerna säljs till privatpersoner eller används för eget bruk i hushållet. Ingenting går till spillo; blasten på morötterna och för små potatisar blir mat till djuren.

Arbetet som småjordbrukare i Sverige ser olika ut beroende på årstiden. Under sommarhalvåret dominerar arbetet i landet, och under vintern skogsarbetet.

Marie berättar om lyckan i att se den färdiga produkten av sitt arbete.

– Det är ju det bästa med växtodlingen! Man sår den svarta ytan, några månader senare skördar man.

Marie menar att dagens system med import och konkurrens inom jordbruket i längden är ohållbart. Hon tycker att det ideala skulle vara att man åt det som finns där man bor, och gick efter samma kretslopp som man gjorde förr.

Människorna äter kött djuren och grönsakerna medan djuren får äta resterna. Gödsel och utedass töms på tomten och ger näring så att man kan odla igen.

Text: Olga Winsö

Fakta Jordbruk i Ecuador

De flesta jordbrukarna i Ecuador är småbrukare. Hela 85 procent äger mindre än 20 hektar. Bara 2,5 procent äger mer än 100 hektar. Å andra sidan äger de få procenten nästan halva landets jordbruksyta. Med andra ord ägs en stor del av Ecuadors odlingsbara mark av några få mäktiga personer, företag och familjer. Ett exempel är bananplantagen Álvaro Noboa. Han är en av Sydamerikas rikaste män och hans företag kontrollerar en tiondel av världsmarknaden

Bananplantage

Foto: Benjamin Selling

när det gäller bananer. Noboas plantage sträcker sig över otroliga 7000 hektar av Ecuador. Álvaro Noboa har också ställt upp i Ecuadors presidentval tre gånger men förlorat.

Fakta Jordbruk i Sverige

I jämförelse med Ecuador har de allra flesta jordbrukare i Sverige mycket mark. Företag med mer än 50 hektar mark utgör i Sverige nästan 70 procent av alla jordbruksföretag. Och ägorna blir allt större. Antalet gårdar som har mer än 500 hektar har ökat kraftigt i Sverige under de senaste åren.

Fortfarande är det bara en liten del av jordbruket i Sverige som är ekologiskt. 2009 var en tiondel av jordbruksytan i Sverige certifierat ekologisk.

Vad drömmer du om?

Jag drömmer om många saker. Jag vill att mina barn ska kunna utbilda sig till något och inte sälja fisk och kokos som jag.

Juana Isabel Garcia Garzún, Honduras

Vatten för ALLA?

I Indien är bristen på vatten ett växande problem för småbrukare.

Foto: Nadia Guettou

Stöd CIRHEPs
arbete för en
ekologiskt
hållbar värld!

CIRHEP är en av Framtidsjordens medlemmar i Indien. De arbetar tillsammans med småbrukare för att bland annat förbättra vattensituationen runt berget Kadavakurichi i Tamil Nadu, Indien.

Du kan stödja CIRHEPs arbete för en ekologiskt hållbar värld genom att sätta in Ditt bidrag på Framtidsjordens **PG 90 02 18-9**. Märk talongen CIRHEP.

Läs mer på:

www.framtidsjorden.se

Hur ofta tänker du på hur mycket vatten det går åt till att producera olika saker? I Sverige behöver vi sällan bry oss, men i vissa delar av Indien är tillgången på vatten ett ständigt orosmoment.

I Indien har jordbruket de senaste årtiondena gått från att bestå av traditionella torktåliga sädesarter och linser till mer vattenkrävande grödor som ris och bananer, vilket har sänkt grundvattennivån i många områden. Dessutom kräver den storskaliga odlingen mer kemikalier än det traditionella jordbruket.

K. Pothanasany är 23 år och bor i delstaten Tamil Nadu. Pothanasany och hans familj är, precis som två tredjedelar av befolkningen här, jordbrukare.

– Det här riset smakar mycket godare än det man köper, säger Pothanasany stolt om det ris som han själv har odlat.

Familjes jordlott är 0.4 hektar, 40 gånger 100 meter. En bonde i Sverige har i snitt 30 hektar, så i jämförelse är jordbruket här mycket mer

småskaligt. Landskapet breder ut sig som ett lapptäcke med små fyrkanter för olika grödor. Här och var växer det några bananträd eller palmer. Pothanasany mark är uppdelad i tre delar. På en del odlar han ris för egen konsumtion, på den andra blommor och på den tredje en grönsak som heter ockra.

Pothanasany förklarar att det är bra att ha olika grödor som man kan rotera och odla på ett nytt ställe efter varje skörd. Då utarmas inte jordarna och grödorna blir inte lika känsliga för insekts- och svampangrepp eftersom olika organismer ger sig på olika växter. Det betyder att man inte behöver använda lika mycket bekämpningsmedel.

Han berättar att det finns andra mer storskaliga jordbruk i närheten som bara odlar ris eller bananer, så kallade monokulturer, och att

Nu tar vattnet slut för oss emellanåt

R. Saravanom

deras fält behöver mer kemikalier för att inte bli angripna. Pothanasany använde tidigare själv kemikalier till sina odlingar men har nu

gått över helt och hållet till ekologiska metoder. Det har lett till att jordarna har blivit bättre. I stället för konstgödsel som tillverkas av fossila bränslen använder han komposterad kogödsel och växtdelar. När åkrarna blir angripna av skadeinsekter eller svamp använder han naturliga

bekämpningsmedel som till exempel löv från neem-trädet.

För några år sedan började en del storbönder i området använda djupa borrhunnar till sina ris- och bananodlingar.

– Nu tar vattnet slut för oss emellanåt. Grundvattennivån sjunker eftersom de tar ut alldeles för mycket vatten, säger R. Saravanom, 25 år, som även han har ett litet ekologiskt jordbruk.

Regeringen stödjer jordbruket genom att ge gratis elektricitet till alla bönder i delstaten. Det gör att inget hindrar de storbönder som har eldrivna pumpar att ta hur mycket vatten som helst.

I byarna där Saravanom och Pothanasany bor arbetar den icke-vinstdrivande organisationen CIRHEP (Centre for Improved Rural Health and Environmental Protection) för att förbättra förutsättningarna för småbrukare. P.M. Mohan, från CIRHEP avråder bönderna i området från att odla de mest vattenintensiva grödorna.

– Det är klart att det är bra att man odlar grödor man kan tjäna pengar på, men stora ris- och bananodlingar passar inte här, eftersom de kräver för mycket vatten. Sedan är det väldigt bra att odla någon matgröda också, för egen konsumtion eller för den lokala marknaden", säger Mohan.

Pothanasany och Saravanom har de senaste åren åkt till grannlandet Kerala några månader per år för att jobba som arbetare på stora ananasplantage. För tio år sedan kunde de odla på sina egna åkrar året runt, men nu räcker vattnet bara till sex månader. Resten av tiden måste de hitta andra sätt att försörja sig och sina familjer. De berättar att de hellre hade stannat och arbetat här hemma.

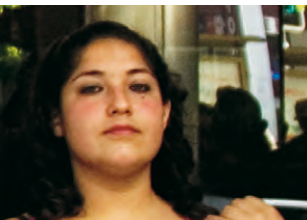
– Jag gillar att arbeta med jordbruk eftersom det betyder att vi producerar mat, och mat är det viktigaste i världen, avslutar Pothanasany.

Text: Kerstin Jurlander

200 000 självmord på 12 år

Under de senaste 12 åren har en självmordsepidemi dragit fram bland Indiens småbrukare. Totalt tog nästan 200 000 småbrukare sitt liv mellan 1997 och 2008. De som i störst utsträckning begick självmord var de som odlade för försäljning med mycket bekämpningsmedel och konstgödsel.

Överanvändningen av kemiska bekämpningsmedel och konstgödsel leder till att småbrukarna hamnar i en skuldfälla och deras enda utväg blir att ta livet av sig. Ett sätt att komma till rätta med detta är enligt Indiens jordbruksminister att övergå till ekologisk odling.

Vem bestämmer över ditt liv?

– Jag är 24 år, studerar juridik och röstar inte. Jag avstår från att rösta för att jag inte vill legitimera det faktum att jag måste välja mellan två lika dåliga kandidater som åtrår makten.

Isabel Collao, Chile

Leonarda Ramos i Nicaragua odlar grönsaker för sin familj och för att sälja.

Foto: Towe Gustavsson

Gemenskap hjälper KVINNNLIGA ODLARE

Livet som småskalig lantbrukare i Nicaragua är inte lätt. Men med hjälp från kvinnokooperativet i byn La Lima har Leonarda Ramos kunnat ta lån som gör jordbruket effektivare. Genom att odla sin egen mat kan hon hålla kostnaderna nere och samtidigt behålla kontrollen över vad familjen äter.

Solen steker varm på plåttaket i Leonarda Ramos lilla hus i byn La Lima i Nicaragua. Tillsammans med 11 andra kvinnor i byn är hon medlem i ett kooperativ som stöds av ATC (Asociación de Trabajadores del Campo), en organisation som jobbar för att förbättra livssituationen för människor på landsbygden.

Kvinnorna i kooperativet äger sin egen mark. Men genom medlemskapet i kooperativet kan de få tillgång till personliga lån från ATC, för att köpa in redskap och fröer för eget bruk.

– Innan vi startade kooperativet hade vi inte råd att köpa alla redskap vi behövde för att kunna bruka den jord vi ägde, säger Leonarda.

Organisationen ATC ger även kvinnorna fortbildning i olika ämnen som ekonomi och hur man kan bruka sin jord på bästa sätt. Det är speciellt värdefullt för kvinnor på landet som av ekonomiska och sociala orsaker inte har haft möjlighet att studera över huvud taget, eller enbart har studerat ett par år.

Leonarda har genom kooperativet möjlighet att odla det mesta som hon och hennes man

– Genom att odla min egen mat har jag alltid kontroll över vad jag äter, säger Leonarda Ramos. Foto: Valentina Barchiesi

äter till vardags. På gården bakom deras hus växer cassava och malanga som är basgrönsaker i Nicaragua, men även kakao, bananer och avokado. Lite längre upp på berget breder familjens större arealer av bönor, grönsaken chayote, kaffe och en mindre mängd kål, ut sig.

Kaffe och chayote säljer familjen själva, antingen till en uppköpare som passerar byn eller på den lokala marknaden. Trots att livet som småjordbrukare innebär många svårigheter och mycket jobb så säger Leonarda att hon är glad och stolt att leva efter vad begreppet matsuveränitet innebär.

– Genom att odla min egen mat har jag alltid kontrollen över vad jag äter och undviker på så sätt att äta onyttig mat. Samtidigt så är det en ekonomisk fråga, förklarar hon. Vi sparar mycket pengar på att äta egenproducerad mat.

All grönska ger den lilla byn ett idylliskt intryck men trots klimatets goda förutsättningar för odling är livet för människorna på landet inte lätt. Leonarda berättar om hur hårt hon har jobbat för att komma dit hon är i dag. Och även om stödet som kvinnorna får genom kooperativet hjälper dem, kan det vara svårt att betala tillbaka lånet i tid om skörden inte lyckas. Leonarda berättar att fonden som ATC har inte är stor och hon önskar att hon en dag kan få mer hjälp av ATC eller andra organisationer.

Leonarda är också oroad för att livet på landsbygden kommer att försämrats efter valet i november.

Fakta Totalt är det 12 kvinnor i byn som är medlemmar i kooperativet och ett 60-tal i hela provinsen Yasicá Sur. Kvinnorna har varit medlemmar i kooperativet i mellan fem och tio år. Kooperativet fungerar som en möjlighet för kvinnorna att kunna ta lån för att till exempel köpa redskap och utsäde.

– Om högern får makten kommer ATC kanske inte få lika mycket ekonomiskt stöd eftersom de mestadels stöds av vänstern, säger hon.

Leonarda menar att det finns en poäng med att ha ett kooperativ för enbart kvinnor.

– Män är ofta dåliga administratörer, de tar ofta pengarna och super upp dem, svarar hon med ett skratt men samtidigt med allvar i blicken.

Towe Gustavsson & Valentina Barchiesi

Stöd ATC:s kamp för ett ekologiskt jordbruk!

ATC är en av många starka folkrörelser i Centralamerika som kämpar för småbrukares och lantarbetares rättigheter och villkor. Du kan hjälpa till genom att stödja deras utbildningsprojekt. De arbetar för att öka kunskapen om ekologisk odling och för att kvinnor och män från landsbygden ska kunna påverka jordbrukspolitiken.

Sätt in ett bidrag på PG 901017-4 eller sms:a LA till 72970 och stöd de latinamerikanska småbrukarna med 50 kronor. Ett sätt att samla in pengar är att genomföra ett dagsverke eller en loppis.

Med Sidas stöd förvandlas varje 50-lapp du sätter in till 500 kr.

Läs mer om våra projekt på www.latinamerikagrupperna.se

Ma(k)ten och

10 STEG TILL EN SCHYSTARE SKOLA OCH

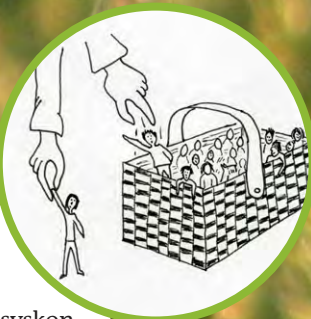
Äta bör man annars dör man. Men varje tugga vi tar påverkar jordens resurser, klimatet och de människor som producerar vår mat på olika sätt. Våra dagliga val bestämmer hur vi tar hand om vår planet.

Därför erbjuder vi här en teoretisk och praktisk snabblektion i demokrati, förändringsarbete och hållbar utveckling. Om du vill vara med och göra skillnad finns det många vägar att gå. Här är bara ett förslag bland många, som även kan göras som ett 100-poängs projektarbete.

1

Bilda en arbetsgrupp

Samla klasskompisar, syskon, lärare, husdjur och andra som delar din vilja att förändra.

2

Sätt upp ett mål

Se till att ni har klart för er vad ni vill uppnå – ta en fråga i taget. Exempelvis kan ni på er skola jobba för att öka mängden ekologiska livsmedel, införa köttfria dagar eller köpa mer Fairtrade-produkter.

Tips!

Kom ihåg att anpassa era argument till den ni vill ska lyssna!

3

Forska och intervju

Prata med kökschefen och ta reda på till exempel hur mycket ekologiska livsmedel skolan köper in i dag – formulera utifrån det ett konkret mål, till exempel att öka detta till 30 procent. Be att få titta på skolans policy om mat, hälsa och miljö. Finns en? Följs den? Ta reda på vad skollärdningen vet om matens påverkan på miljön. Räkna ut skolans utsläpp av koldioxid.

Tips!

Skaffa allierade! Starta en namninsamling på skolan eller se till att få stöd av en viktig person i frågan – detta ger mer tyngd till era argument.

4

Sätt upp SMARTa mål

Nu när ni fått kött på benen är det dags att sätta er ner och skriva ihop ett SMART mål. Se till att det är:

Specifikt! Till exempel 30 procent ekologiska varor i skolmaten. Två köttfria dagar i veckan. Att en handlingsplan utarbetas.

Mätbart! Skolan kan enkelt plocka fram siffror på detta, så att det går att mäta resultaten.

Aceptabelt! Se till att ert mål är etiskt och moraliskt försvarbart och kan bli accepterat.

Realistiskt! Kräv inte allt på en gång; skolan kan inte gå från noll till hundra på en dag. Tänk gärna vad som kan göras på kort och lång sikt.

Tidsatt! Bestäm en tidpunkt då ni vill att ert mål ska vara uppnått – till exempel till jullovet. Annars finns det en risk att frågan rinner ut i sanden.

Gör det själv!

Det finns mycket du kan göra på egen hand för att påverka:

Planera dina inköp...

... så att maten inte står och blir gammal i kylskåpet. Vi slänger 20-30 procent av den mat vi handlar hem. Ett visst svinn är oundvikligt, men vi kan spara mycket på att laga mat av rester och inte slänga mat som fortfarande är fullt ätbar. Titta, lukta och smaka, har produkten förvarats rätt bör den hålla ytterligare en tid efter det satta datumet.

Våga ställa krav...

... på din butik. Som konsument har du stort inflytande över vad butikerna köper in, det sista de vill är att förlora dig som kund. Våga därför ställa krav på att butiken ska köpa in produkter som är producerade under rättvisa villkor, och/eller är miljömärkta. Det kan räcka med att fråga efter en viss vara för att butiken ska ändra sina inköpsrutiner.

Tänk över din köttkonsumtion...

... och börja äta vegetariskt två gånger i veckan. Om alla svenskar ersätter två köttportioner i veckan med ett vegetariskt alternativ motsvarar det utsläppen från 233 000 bilar på ett år, eller 87 500 varv runt jorden med en bil.

Undvik hel- och halvfabrikat...

... köp i stället råvaror och tillaga själv. Ju mer förädlad en vara är, desto mer utsläpp har den orsakat. Färdigrätter är de största bovorna, eftersom tillagningen använder energi två gånger, i industrin och när man värmer upp dem hemma. De innehåller också ofta palmolja, genmodifierad majs och soja, vars produktion tär på miljön och klimatet.

klimatet

Årets projektarbete 2011?

Hur påverkar vår mat miljön och hur kan vi minska vårt klimatavtryck?

Alla behöver vi veta mer om hur vår konsumtion påverkar miljön. Åter vi mat som producerats med gifter eller bidrar till skövling av regnskog i Amazonas? Vad är klimatsmart mat? Hur mycket koldioxid släpper vår skola ut? Hur hänger hälsosam och klimatsmart mat ihop?

Vi har tagit fram ett pedagogiskt material som innehåller fakta, powerpoints, filmer, förslag på lektionsupplägg och projektarbete. Materialet ligger i linje med läroplanen: "Miljöperspektiv i undervisningen skall ge eleverna insikter så att de dels själva kan medverka till att hindra skadlig miljöpåverkan, dels skaffa sig ett personligt förhållningssätt till de övergripande och globala miljöfrågorna."

Det pedagogiska materialet finns på en DVD som kan beställas av Josefine Höijer, info@latinamerikagrupperna.se tfn 08-55 69 75 30.

KOMMUN

5

Skicka vidare

Lämna in ett konkret och realistiskt förslag till skolledningen. Gärna underlag med siffror, där era förslag visar till exempel hur mycket utsläppen skulle minska. Boka in ett möte med ledningen inom någon vecka. Redan här kan ni få ett JA och på så vis ta ett steg mot en mer hållbar skola.

6

Vänd er till högre makter

Fick ni nej? Ge inte upp! Ta reda på varför och vänd er sedan till den som är politiskt ansvarig för skolan. Det kan vara en kommun eller en ägare. Skicka över ert förslag till den och boka in ett möte.

Mötas på halva vägen?

Vad beror eventuellt motstånd på? Går det hitta en kompromiss, kanske sätta upp ett mindre ambitiöst kortsiktigt mål, men samtidigt ha krav på en långsiktig handlingsplan?

7

visste du att...

Maten vi äter i Sverige har, från odlingen till mataffären och vidare till vår tallrik, stått för 30 procent av hushållens utsläpp av växthusgaser i landet.

8

Go public!

Vänd er till lokalpressen! Att elever på en skola vill ha mer hälsosam, etisk och klimatsmart mat, men inte får det för skolledningen har ett stort nyhetsvärde. Kontakta lokala tidningar, radio eller TV för en intervju eller skriv en insändare där ni fokuserar på siffror, fakta och lägger fram er åsikt på ett tydligt sätt.

9

Glöm inte politikerna

Skicka samtidigt in ett konkret medborgarförslag till kommunfullmäktige, eller be ett parti att göra ert förslag till en motion. Bifoga gärna till alla partier i kommunen.

10

Till sist...

Händer ingenting? Ge inte upp! Försök hitta nya vägar – var kreativa! Kanske göra en namninsamling på skolan? I metodhandboken "Makten över maten – en guide för påverkan" (se latinamerikagrupperna.se) finns massor av tips och råd för hur ni kan gå till väga för att som elev eller medborgare vara med och påverka skolans, kommunens eller landstingets klimatpåverkan.

Lycka till!

Fyll en flaska med kranvatten...

... innan du går hemifrån. Transporten av buteljerat vatten, samt plaståtgången till flaskorna, bidrar till miljöförstöring. Enligt beräkningar bidrar flaskvatten 1 000 gånger mer till koldioxidutsläpp än kranvatten.

Bli medlem i Framtidsjorden eller Latinamerikagrupperna...

... och stöd på så sätt arbetet med miljö- och rättvisefrågor. Du ökar dina möjligheter att påverka samt får tillfälle att inspireras av personer med liknande intressen och mål. Om du inte hittar någon lokalgrupp nära dig, varför inte ta saken i egna händer och starta en grupp?

Välj närproducerade råvaror...

... för minskade koldioxidutsläpp. En portion ris orsakar mer än dubbelt så stora utsläpp av klimatgaser som en portion lokalt odlad potatis. Försök även att årstidsanpassa dina inköp av grönsaker, ät rotfrukter på vintern och tomater på sommaren.

Köp ekologisk mat...

... framförallt eftersom energi-krävande konstgödning inte används. All KRAV-märkt mat är även garanterat fri från GMO (genmodifierade grödor). En annan fördel med ekologiskt är att inga växt- och insektsgifter kommer ut i naturen, skadar de som arbetar med produktionen eller dyker upp som rester i din mat.

Vem har makten över maten?

Vi köper maten på den lokala marknaden. Dit kommer maten från odlingar utanför storstaden San Pedro Sula. Varje gång som de byter regering stiger priserna.

Yadira Cruz, Honduras

Hårt arbete BAKOM KAFFET

Kaffe är en viktig exportvara för centralamerikanska Honduras. Men priset som betalas för att vi ska kunna dricka gott och billigt kaffe är högt. På plantagen finns varken anställningstrygghet eller skäliga löner.

– **Jag har plockat** 10 liter kaffebönor i dag, säger elvaåriga Nairobi.

Det är sommarlov och hon och hennes bröder har precis kommit hem från en hel dags arbete. Precis som i Sverige har barnen i Honduras runt tio veckors lov, skillnaden är att omständigheterna här tvingar dem till arbete. Det är skördeperiod och som så många andra i samma ålder plockar syskonen kaffebönor för att kunna finansiera kommande skolår. Att gå i skolan är gratis men kostnaderna för material, skoluniform och eventuella extrautgifter är ofta övermäktiga en familj på landsbygden.

Efter en lång dags arbete vill Nairobi hellre leka än att prata om jobbet men berättar att arbetet är tungt och att hon fryser. Kaffeodlingarna är belägna högt upp på branta bergssluttningar eftersom kvaliteten på kaffet anses bättre ju högre upp det odlas. Plantaget ligger långt från deras hem och därför tillbringar syskonen lovet i sin mormors by.

Som kaffeplöckare i Honduras har man inte vad vi i Sverige skulle kalla för anställnings-

Finns det en bättre möjlighet så sticker jag

Kaffearbetare

trygghet. En dag borta från fältet är en dag utan inkomst. Yttre omständigheter som vädret gör att man vissa dagar inte kan ge sig ut på fältet. Likadant är det om ens barn eller man själv drabbas av någon sjukdom eller skada. Det finns inget skyddsnät som kompenserar för den uteblivna lönen. Av den anledningen arbetar många trots skador.

– Men man plockar ju långsammare, säger Irma Suyapa och visar en skada i fingret.

De flesta i Honduras har inte råd eller möjlighet att äga sin egen mark. Det gör att många tvingas arbeta för låga löner åt någon annan. Kaffearbetarnas lön är helt beroende av hur

mycket de plockar. Situationen försvåras av att kaffeproduktionen endast tillåter arbete under delar av året.

Markägaren betalar Nairobi och de andra arbetarna 30 lempira (11 kronor) för fyra liter kaffebönor. Ägaren skalar och saltorkar sedan kaffet och säljer det vidare till andra som fortsätter att förädla bönorna. Ju närmare kaffet kommer vårt frukostbord, desto större blir vinsten för de inblandade.

På steget efter plantaget, bodegan, där kaffet lastas vidare, är arbetet dock fortfarande tungt, dåligt betalt och sker i högt tempo. Många stannar endast en säsong.

– Finns det en bättre möjlighet så sticker jag, säger den unge man som fungerar som guide på företaget Inversiones Río Verde. På golvet i lokalen och på asfalten utanför väntar högar av torkade kaffebönor på att lastas i säckar.

Medan de sex arbetande männen lastar över 200 kaffesäckar (knappt 60 kilo styck), berättar vår guide att de börjar dagen klockan sju på morgonen och arbetar till elva på kvällen. Sju dagar i veckan. Det ger en arbetsvecka på 112 timmar. På en 40-timmars arbetsvecka skulle de tjäna cirka 1 500 kronor i månaden, runt 500 kronor under den lagstadgade minimilönen i Honduras.

Arbetsförhållandena för personerna som är först i den kedja av händer som slutligen langar kaffet till vårt frukostbord är som värst villkorslösa och som bäst hårda.

Text: Linnea Engström & Johanna Modigh

Foton: Linnea Engström och Johanna Modigh

Foto: Johanna Kvarnsell

Foto: Linnea Engström och Johanna Modigh

▲ Elvaåriga Nairobi jobbar på kaffeplantagen under sommarlovet för att finansiera sin skolgång.

◀ Kaffets väg mot vårt frukostbord.

Ställ krav på leverantörerna!
Köp Fairtrade!

Vill du bidra till bättre levnadsvillkor för odlare och arbetare i utvecklingsländer? Köp Fairtrade nästa gång du handlar. Genom att välja produkter med fairtrade-symbolen ser du till att:

- Odlare och anställda får bättre ekonomiska villkor.
- En del av det du betalar går till investeringar i lokalsamhället där det du köpt tillverkas.
- Barnarbete och diskriminering motverkas.
- Arbetare får rätt att organisera sig i till exempel fackförbund.
- Ekologisk produktion främjas.

Fairtrade är det nya namnet för Rättvisemärkt.

Vad är den största utmaningen i ditt liv?

Det svåraste för mig är att studera. Jag har två år kvar av studierna och det är svårt att få ihop allt, med pengar, jobb och barn. Jag har jobbat som servitris och som hembiträde men just nu har jag inget arbete.

Tania Balladares, Nicaragua

Teplantagens SVARTA BAKSIDA

Teplockarna på Sri Lanka är ofta äldre kvinnor.

Foto: Marie-Therese Eriksson

Sedan tebusken kom till Sri Lanka har den präglat en stor del av livet i landet, både på matbordet och på fälten. Men medan teer av hög kvalitet exporteras till rikare länder lever teplantagearbetarna under usla arbetsförhållanden.

Te, med mängder av socker, till morgon, förmiddag, eftermiddag och kväll. Det är en del av en ganska ensidig diet för många lankeser.

Trots att lankeserna dricker så mycket te finns det ingen rik tekultur. Det te som man dricker hemma och som serveras på restaurangerna är ett och samma. Det är ett "dust tea", svart sumpte, det vill säga det damm som blir kvar i teprocessen. Te av högre kvalitet exporteras till andra länder som till exempel Sverige.

Det var britterna som tog tebusken till Sri Lanka från Kina. Britterna hade utvecklat en tedrickarkultur och ville komma över billigt te. De tog makten över Sri Lanka, startade stora teodlingar, byggde fabriker och exporterade teet till Storbritannien och andra länder. Under 1800-talet kom många tamiler från Indien för

att plocka teet. Dessa kallas plantage-tamiler och tillhör inte den grupp tamiler som slogs för en självständig stat. I dag är plantage-tamiler en marginaliserad och fattig grupp, samtidigt som Sri Lanka och Indien, som också kolonialiserades av Storbritannien, är världens största teexportörer.

Teplockning är ett slitsamt arbete för fingrar och kropp i branta backar. För en säck på 18 kilo med plockade teblad får en arbetare 280 rupies (17 kronor). Det räknas som en arbetsdag. Om teplockaren lämnar in en säck på mindre än 18 kilo räknas detta bara som en halv dags arbete och hon får bara hälften så mycket betalt. Det kan jämföras med en grönsaksförsäljare som tjänar 750 rupies (47 kronor) rupies per dag. Till skillnad från en grönsaks-

Maten blir allt dyrare

Matpriserna i världen är nu uppe på rekordnivåer. I början av 2011 rapporterade FAO, FN:s livsmedelsorgan, att det aldrig varit så dyrt att köpa mat på den internationella marknaden sedan man började mäta 1990.

Det beror på flera saker. Bland annat svårt väder och den ständiga befolkningsökningen. Men också på politiska beslut.

– **Det produceras för lite mat** i fattiga länder och de är beroende av import. I de rika länderna har vi subventioner som inte gör det lönsamt att sätta igång med matproduktion i fattiga länder, säger Annika Söder, undergeneraldirektör på FAO, till Sveriges Radio.

De ökade matpriserna slår hårt mot länder som måste importera mycket av den mat befolkningen äter.

försäljare, som kan räkna med en mer regelbunden inkomst, arbetar teplockarna dessutom högst tre-fyra dagar i veckan.

Vanligtvis är teplockarna äldre tamilska kvinnor. Männen i familjen arbetar oftast i staden, med något tillfälligt arbete, också detta med låg lön.

Teplockarna äter oftast roti, en slags pannkaka, till frukost och lunch. Med sig på plantaget har man en flaska svart "dust tea" och lite socker. På kvällen blir det en middag främst bestående av ris. Ofta har man inte råd att köpa grönsaker och kött, samtidigt som det också är långt till affärer.

Priserna på matvaror har ökat kraftigt de senaste åren. Priserna kommer att stiga än mer eftersom det nu råder matbrist i landet på grund av de översvämningar som drabbat en stor del av landet. Många risfält har blivit förstörda. Eftersom riset är en så stor del av matkulturen blir konsekvenserna ödesdigra, inte minst för de fattiga.

Text: Anna Hallgren

Visa att naturen spelar roll!
Köp KRAV-certifierade varor!

Vill du vara säker på att den mat du köper har odlats på ett sätt som är schyst mot naturen? Köp då miljömärkta produkter.

KRAV är Sveriges mest kända miljömärkning för ekologisk mat. Märkningen garanterar att det du köper har producerats ekologiskt. Dessutom bidrar du när du köper KRAV-märkt till bättre djursorg, socialt ansvar och minskad klimatpåverkan. KRAV-certifierad mat odlas utan kemiska bekämpningsmedel och innehåller inga naturfrämmande tillsatser.

Det finns mycket att välja på, i dag finns det runt 4 000 KRAV-lantbrukare och 6 000 olika KRAV-certifierade produkter.

Ungdomar längtar efter grönsaker

Många människor på Sri Lanka lever på en väldigt ensidig diet. Vi frågade några tonåringar om deras matvanor.

– **Vi äter alltid ris**, morgon, lunch och middag, berättar en tjej.

– Ibland äter vi torkad fisk, men inte varje dag. Det har vi inte råd med. Det är sällan vi äter kyckling, fortsätter hon.

Greenleaves, en sallad med hackade gröna blad, kokos och chili är också en vanligt maträtt liksom dhal, röda linser i curry. Många äter också roti, en slags tjock pannkaka gjord på risoch kokos.

För många är det svårt att få råd till och med till grönsaker.

Foto: Marie-Therese Eriksson

– Vi gillar grönsaker, men det är sällan vi äter det, säger en av ungdomarna.

De berättar att det finns mat de gärna skulle vilja äta om de bara hade råd.

– Vi gillar shorteats (bröd med fyllning), men det äter vi bara när vi åker till stan. Ägg, kött och fisk och alla slags grönsaker skulle vi vilja äta mer av.

Text: Anna Hallgren & Marie-Therese Eriksson

Så tycker våra POLITIKER

Vad anser riksdagspartierna om de utmaningar som nämns i den här tidningen? Här är svaren på tre frågor som vi ställt till deras representanter i Miljö- och jordbruksutskottet. SD svarade aldrig på enkäten.

Jens Holm (V)

Fråga 1: Ja

Vi vill införa ett nytt mål om en minskning av köttkonsumtionen med 25 procent till 2020 i Sverige och EU. Sverige bör agera i EU för ett slutdatum då kontraproduktiva subventioner som stöder kött- och mejeriindustrin ska vara utfasade. Vi föreslår att kommuner bör uppmuntra vegetarisk kost genom att alltid servera en vegetarisk rätt alt. införa en vegetarisk dag i veckan.

Fråga 2: Nej

Tillbakadragandet är anmärkningsvärt och oacceptabelt. Vänsterpartiet har initierat debatt om detta med landsbygdsministern i riksdagen vid två tillfällen.

Fråga 3: Ja

Det är viktigt att svenska och europeiska köttproducenter ges förutsättningar och incitament att sluta köpa djurfoder som odlats med hjälp av parakvat.

Matilda Ernkrans (S)

Fråga 1: -

Det tvågradersmål, som allt fler nu börjar ifrågasätta, kräver sannolikt dietförändringar på global nivå.

Fråga 2: Nej

Fråga 3: Ja

Generellt gäller för allt miljöarbete att sätta in åtgärderna så långt uppströms som möjligt, i praktiken innan varan är producerad. Det är viktigt att de gemensamma kemikalielagarna (REACH) ytterligare skärps och att de nationella myndigheterna har resurser för att följa upp lagstiftning. Från S sida vill vi inrätta en mellanstatlig kemikaliepanel i likhet med FN:s klimatpanel

Asa Romson (MP)

Fråga 1: Ja

På olika sätt stödja mer vegetabilisk kost, bland annat i skolor och inom omsorgen.

Fråga 2: Nej

Fråga 3: Ja

Se motion 2010/11 MP3101.

Frågorna:

Köttproduktionen är en betydande klimatbov. **Bör Sverige verka för att minska köttkonsumtionen?**

Om ja, på vilket sätt?

1

I november 2010 beslutade regeringkansliet att dra tillbaka Livsmedelsverkets förslag till EU om konsumentråd om miljösmarta matval. **Anser ni att miljöhänsyn ska stå tillbaka för frihandel?**

2

I produktion av till exempel soja och kaffe i utvecklingsländer används i dag livsfarliga bekämpningsmedel (exempelvis parakvat) som är förbjudna inom EU.

Anser ni att import av varor som är producerade med kemikalier som är förbjudna inom EU bör hindras?

3

Per Åsling (C)

Fråga 1: Nej

Vi ska verka för att minska köttproduktionens klimatpåverkan, men inte nödvändigtvis genom att tvinga människor att dra ner på sin köttkonsumtion.

Fråga 2: Nej

Vi vill vara tydlig med att det ena inte behöver utesluta det andra.

Fråga 3: Nej

Det mest effektiva vi kan göra är att driva frågan internationellt och där verka för ett globalt förbud. På kort sikt behöver vi öka medvetenheten och stimulera kunskaps- och erfarenhetsutbyte i denna fråga.

Anita Brodén (FP)

Fråga 1: -

Konsumenterna har stora möjligheter att göra dessa val med stöd av information, fakta och forskning. Vi anser att forskningen bör intensifieras vad gäller foder för att minska köttjurens klimatpåverkan. Internationella åtgärder krävs också för att hejda avskogningen pga sojaframställning, en av de viktiga frågorna för Sverige att driva.

Fråga 2: -

flera aktörer och branscher i Sverige har introducerat klimatsmart märkning på frivillig basis. Miljöhänsyn och frihandel kan, och skall, gå hand i hand.

Fråga 3: Ja

Parakvat bör förbjudas globalt.

Irene Oskarsson (KD)

Fråga 1: -

I vissa länder skulle intaget av protein behöva öka, i andra finns det anledning att minska konsumtionen av folkhälsoskäl. I grund och botten handlar det om den enskildes möjligheter att välja.

Fråga 2: -

Frihandel är viktigt för den ekonomiska utvecklingen i världen och därmed för välfärden. Samtidigt är det viktigt att befogade miljökrav kan ställas, både av myndigheter och av konsumenterna. För att konsumenterna ska kunna göra medvetna val bör konsumentråd finnas.

Fråga 3: Nej

Detta riskerar att ytterligare försämra situationen för fattiga producenter. Det bör dock undersökas om det finns möjligheter att, i de avtal som finns, ta in en diskussion om dessa preparats faror för folkhälsan och därmed möjliggöra att samma krav ställs på produktion där som i EU.

Bengt-Anders Johansson (M)

Fråga 1: Nej

Konsumentens fria val och ansvar bör gälla i denna fråga.

Fråga 2: -

Förstår inte frågan.

Fråga 3: Ja

Pssst..!

På latinamerikagrupperna.se kan du i "Internationella jordbrukskompassen" testa dig själv i fler jordbruksfrågor och sedan jämföra dina åsikter med partiernas.

Fotografer: Tobias Karlsson, Per Magnuson, Kerstin Edquist, Elisabet Karlsson, Håvard Lunde, Christin Sandberg, Anna Nylander, Joel Alvarez

Jordens småbrukare KAN FÖDA VÄRLDEN!

Den globala livsmedelsindustrin har misslyckats. Varken löftena från FN:s toppmöte om livsmedel (1996) eller Millenniemålet om att utrota hungern före 2015 kommer att uppfyllas.

Ungefär en miljard barn, kvinnor och män lider i dag av hunger. Ytterligare en miljard är undernärda, de saknar viktiga vitaminer och mineraler i sin kost. Och ännu en miljard är felnärda, de äter för mycket av ohälsosam mat. Vi har ett globalt livsmedelssystem med tre miljarder offer!

Den livsmedelspolitik som har genomförts under de senaste 20 åren har missgynnat det småskaliga jordbruket, trots att det föder mer än 70 procent av människorna i världen.

Mark, frön och vatten har privatiserats och lämnats över till den storskaliga livsmedelsindustrin. Detta har drivit landsbygdsbor bort från sin mark och in i städerna. Efter sig har de lämnat bördig mark, där transnationella företag odlar biobränslen, pappersmassa och livsmedel för export till konsumenter i rika länder.

Denna politik bygger på antagandet att marknadsens osynliga hand kommer att dela kakan på ett effektivt och rättvist sätt. Och nyligen, på ett möte i Davos, talade många av världens regeringar om att avsluta förhandlingarna inom Världshandelsorganisationen (den så kallade Doha-rundan) så fort som möjligt för att rädda världen från återkommande livsmedelskriser. Men det är fel tänkt att ökad frihandel inom jordbruket skulle minska matkrisen. Den nuvarande politiken – med friare

jordbruksmarknader – har ju inte bidragit till matsäkerhet, där alla människor kan äta sig mätta. Tvärtom har hungern varit konstant, eller ökat, och drivit bönderna från sin mark.

Livsmedel har, i synnerhet efter 2007, blivit något som rika spekulerar i. På världens aktiemarknader är baslivsmedel som vete och soja varor som investerare plötsligt kan investera miljarder i, eller lika plötsligt dra tillbaka sina pengar. Det är mellanhänderna, grossisterna, snabbköpen och spekulanterna som tjänar pengar på att livsmedelspriserna ökar.

Det är dags att radikalt ändra det globala livsmedelssystemet

Bland annat har spekulationer drivit upp matpriserna vilket gör att många fattiga inte längre har råd att äta. Ändå fortsätter priset som bönderna får för sina råvaror vara så lågt att många inte kan fortsätta odla, vilket tvingar många från landsbygden in till storstädernas slumområden.

Det är dags att radikalt ändra det globala livsmedelssystemet. La Vía Campesina – en rörelse med mer än 200 miljoner bönder runt om i världen – kvinnor som män, föreslår matsuveränitet som ett effektivt och rättvist sätt att producera och distribuera mat i varje samhälle och varje land.

Att införa matsuveränitet innebär att försvara och uppmuntra det småskaliga ekologiska jordbruket och den lokala produktionen när så är möjligt. Det innebär att regeringar stöder bönder genom att ge dem tillgång till mark, vatten, utsäde, krediter och utbildning,

men även genom att skydda det småskaliga jordbruket från billig import och stödja den lokala infrastrukturen.

Att försvara matsuveräniteten skulle ge ett levebröd för miljarder människor och minska fattigdomen, vilket framförallt är ett landsbygdsfenomen. Av de 1,4 miljarder människor som lider av extrem fattigdom i utvecklingsländerna i dag bor och arbetar 75 procent på landsbygden.

Lokal livsmedelsproduktion och direktförsäljning från jordbrukare till konsumenter garanterar att maten står utanför det kapitalistiska monopolspelet. Det leder till att livsmedel i mindre utsträckning blir föremål för spekulation. I ett hållbart jordbruk utarmas inte jorden och den biologiska mångfalden och människors hälsa skyddas. Det småskaliga ekologiska jordbruket är också mer motståndskraftigt mot klimatförändringar och motverkar den globala uppvärmningen.

La Vía campesina är ett internationellt nätverk som samlar 200 miljoner småjordbrukare över hela världen.

Itelvina Masioli (MST, Brasilien)

Nury Martínez (FENSUAGRO, Colombia)

Luis Andrango (FENOCIN, Ecuador)

Francisca Rodríguez (ANAMURI, Chile)

Vi som står bakom

Framtidsjorden är ett nätverk av organisationer i Sydamerika, Sydasiens och Sverige som stödjer socialt rättvis och ekologiskt hållbar utveckling.

Framtidsjorden arbetar inom områdena ekologisk landsbygdsutveckling, urban ekologi och miljöpedagogik. Inom dessa områden genomför nätverkets organisationer projekt, arrangerar utbildningar och utbyter kunskap.

I Sverige arbetar vi med informations- och påverkansarbete för en ekologiskt hållbar värld tillsammans med våra medlemmar i Sverige.

Du kan läsa mer om hur du kan engagera dig i Framtidsjorden eller inom några av våra medlemsorganisationer på www.framtidsjorden.se.

Du kan stödja organisationernas arbete för en bättre värld genom att använda vårt **plusgiro 90 02 18-9**. Tack för ditt stöd!

www.framtidsjorden.se

Latinamerikagrupperna är en solidaritetsförening som tillsammans med

latinamerikanska folkrörelser arbetar för ett rättvist och hållbart samhälle. Vi stödjer människors kamp för demokrati och mänskliga rättigheter i Latinamerika. I Sverige driver vi kampanjer för att informera, engagera och påverka. Vi ger ut tidningen Roster från Latinamerika.

Våra lokalgrupper finns i Eskilstuna, Skara, Göteborg, Linköping, Kalmar, Karlstad, Malmö/Lund, Skellefteå, Stockholm, Umeå, Uppsala och Växjö.

På www.latinamerikagrupperna.se hittar du kontaktuppgifter till lokalgrupper, medlemsorganisationer och temagrupper.

För att stödja de latinamerikanska folkrörelsernas kamp för sina rättigheter, använd **plusgirot 90 10 17-4**. Tack för ditt stöd!

facebook.com/latinamerikagrupperna
twitter.com/latinamerikagr

Sex filmer om människor i globaliseringens skugga

Vad har soja, etanol och eukalyptus med mänskliga rättigheter att göra? Filmpaketet "I globaliseringens skugga" består av sex filmer om hur den globala livsmedelsindustrin påverkar människor och miljö och om hållbara alternativ

Filmerna har gjorts av svenska och utländska filmstudenter genom filmkursen Film För Förändring, ett samarbete mellan Nordens folkhögskola Biskops-Arnö, Latinamerikagrupperna och Framtidsjorden. Filmpaketet riktar sig till alla som är intresserade av dessa frågor, men i synnerhet till gymnasieskolor. I filmpaketet ingår diskussionsfrågor, lärarmanual och filmerna:

Privatpersoner och mindre föreningar: **200 kr**
Skolor, lärosäten och andra institutioner: **400 kr**

- **Killerbean** (soja- och köttindustrin)
- **Det är Sverige som är för litet** (avskogning),
- **Etanol – vad har du i tanken?** (biobränslen),
- **Agroekologi – ett hållbart alternativ** (biologisk mångfald),
- **Ett frö för förändring** (genmanipulerade grödor),
- **Tillbaka till jorden** (agroekologi)

Intäkterna går till de sociala rörelsernas arbete för mänskliga rättigheter och demokrati i Latinamerika. Gör din beställning på:

www.latinamerikagrupperna.se/filmpaket

Biskops-Arnö
Nordens Folkhögskola

Biskops-Arnö är Nordens folkhögskola. Skolan bedriver kultur- och bildningsarbete och kurserna är inriktade på skönlitterärt författande, foto, dokumentärfilm, internationellt solidaritetsarbete, ekologi samt friskvård. Skolan ligger på en ö i skön Mälarnatur med en mängd kulturminnen, allt från medeltidshus till det unika kulturlandskapet. Skolans kök är kravcertifierat. Huvudman är Föreningen Norden.

www.biskops-arn.se

Färnebo
folkhögskola
www.farnebo.se

Färnebo folkhögskola är freds-, miljö- och solidaritetsrörelsens folkhögskola. Kurserna är inriktade på globala rättvisefrågor, klimat, jämlikhet och mänskliga rättigheter. Studierna syftar till att ge ökade kunskaper och verktyg för förändring inom dessa områden. Färnebo folkhögskola har 30 års erfarenhet av att ge resande kurser. Vi varvar teoretiska studier, praktiska erfarenheter och utåtriktade informationsinsatser. Tillsammans med våra samarbetsorganisationer arbetar vi för att stärka engagemanget för rättvis- och miljöfrågor. Vi bedriver även kurser i centrala Göteborg och i Storvik.

Glokala
Folkhögskolan
i Malmö. Vi vill
förena lokalt och

globalt engagemang för en levande demokrati, jämlikhet och solidaritet. Vi vill låta olika perspektiv och erfarenheter befrukta varandra, tillvarata och utveckla människans kraft i en kollektiv kunskapsprocess. Vi vill stimulera en personlig utveckling där utgångspunkten är deltagarnas livserfarenhet och därför ges kulturella och existentiella aspekter stort utrymme.

I studierna utgår vi från situationen i Malmö där människor från hela världen lever idag. Vi arbetar teoretiskt, praktiskt och utåtriktat. Huvudman är Folkbildningsföreningen i Malmö.

Sörängens folkhögskola i Nässjö, Småland, är en av landets äldsta folkhögskolor.

Den har av tradition en litterär och estetisk profil, men erbjuder i dag ett brett urval av kurser, bland annat en resande Latinamerikakurs. Där studerar vi globala rättvisefrågor, latinamerikakunskap, spanska, kulturmöten och folkbildning, miljö och ekologi samt dokumentation och information.

I alla kurser läggs stor vikt på demokratiska arbetsformer samt ett humanistiskt synsätt på människans villkor. Skolan är miljöcertifierad och maten som lagas på skolan är till stor del Krav- och Rättvisemärkt. Folkhögskolan drivs av Jönköpings läns landsting.

www.lj.se/sorangenfhsk

Miljöförbundet Jordens Vänner
Friends of the Earth Sweden

Miljöförbundet Jordens Vänner (MJV) är en partipolitiskt och religiöst obunden ideell förening som arbetar för miljö och solidaritet. Föreningen verkar för en rättvis fördelning av jordens resurser, för fred samt ett ekologiskt hållbart och mänskligt samhälle där djur omfattas av hänsyn, medkänsla och respekt. Vi värnar om demokrati, folkrörelsesamarbete, jämlikhet mellan könen och kulturell mångfald.

Vi arbetar lokalt, nationellt och internationellt. Runt om i Sverige arbetar vi bland annat med att ta fram faktamaterial, hålla workshops och andra informations-spridande aktiviteter som exempelvis vår tidning Miljötidningen. Vi har över 25 lokala grupper/avdelningar från Umeå i norr till Malmö i söder.

Läs mer om Miljöförbundet Jordens Vänner och hur du kommer i kontakt med oss på www.mjv.se. Vill du stödja vårt arbete för ett mer miljövänligt och jämställt samhälle använd plusgiro **602 83 48 – 8**. Tack för ditt stöd!

www.mjv.se

REVOLUTION i brasilianska skolköket

För två år sedan skedde en mindre revolution i de brasilianska skolköken. Efter år av påtryckningar, förhandlingar och manifestationer klubbade regeringen igenom en ny skolmatspolitik. Den nya lagen fastställde att minst 30 procent av skolmaten ska köpas från familj jordbruk och att ekologisk mat ska prioriteras.

Nilson Ribeiro är en av de många brasilianska småbrukare som gynnats av den nya lagen. För bara några år sedan hade Nilson svårt att försörja sig på sin lilla jordlott och funderade på att sälja sin mark och pröva lyckan i staden. Men vid det tillfället fann han ingen som ville köpa marken och valde i stället att fortsätta med jordbruket.

I dag är Nilsons situation en helt annan. Tillsammans med andra småbrukarfamiljer i kommunen Anita Garibaldi, i delstaten Santa Catarina, har de bildat kooperativet Ecoserra,

som med stöd i den nya skolmatpolitiken säljer sina grödor till elva skolor i kommunen.

– **Vi är sju grupper** som levererar varorna. I snitt är det fem familjer i varje grupp och alla arbetar ekologiskt. Varje familj tjänar cirka 16 000 kr om året och det har varit en jätteviktig inkomst för oss alla, berättar Nilson.

Det nationella skolmatprogrammet innebär inte bara ett lyft för lokalsamhällets småbrukare, utan även för landets skolelever som numera konsumerar en hälsosammare och

mer balanserad kost. Globalt är Brasilien världens största konsument av jordbruks-gifter. Men i takt med framväxten av landets kemikalieintensiva jordbrukssektor har även en bred och stark folkrörelse vuxit fram, ledd av småbrukarorganisationer, konsumenter och miljökooperativ. Inom dessa grupper har det ekologiska jordbruket utvecklats som en gräsrotsrörelse som motsätter sig användningen av bekämpningsmedel, konstgödsel eller genmodifierade grödor. I stället förlitar sig de jordbruket på naturens egna organiska processer, så som kompostering, odling av lokalt lämpade grödor och en säsongsbetonad produktion som bidrar till den biologiska mångfalden.

Text: Max da Rocha Intervjun med Nilson bygger på en text av Raquel Juina, www.mst.org.br/Novas-perspectivas-com-a-agroecologia-na-merenda-escolar

INSPIRERAS!
Och du! Gå med i Facebookgruppen
"Vi som påverkar för klimatsmart mat!"

Foto: Max da Rocha

Malmö kommun kokar KLIMATSMART MAT I SKOLKÖKET

Malmö kommun antog 2010 en ambitiös policy för hållbar utveckling och mat. År 2020 ska 100 procent av maten i skolan vara ekologisk. Av Sveriges 260 miljoner skolmåltider serveras 35 – 38 000 i Malmö. Kommunens mål är att minska matens utsläpp med 40 procent till år 2020. Av utsläppen från maten står köttkonsumtionen för 50 procent.

– **Även om nötköttet är** den allra största klimatboven ska vi inte ta bort köttet helt från matsedeln, säger Gunilla Andersson som arbetat fram miljöpolicyen för Malmö kommun. Däremot ska vi införa vegetariska dagar och se till att det alltid finns vegetariska alternativ.

Malmö kommun har visat hur man kan öka andelen ekologiskt och rättvisemärkt mat utan att de totala kostnaderna blir dyrare. Det handlar om att äta både hälsosam och miljövänlig mat.

– **En del i arbetet** handlar om att öka kunskapen i skolköken om hur proteiner kan fås genom vegetabilier, säger Gunilla med ett leende. Närodlat mat är däremot inte ett mål i sig. Gunilla menar att miljö och närodlat inte behöver gå hand i hand. Kommunen har för avsikt

att följa de regler om närodlat produkter som finns i lagen om offentlig upphandling (LOU).

Gunilla tipsar om boken "100 % ekologiskt" som kom till på initiativ av Malmö stad. I boken finns goda recept anpassade för både stor- och småkok. Malmö stad är också en Fairtrade City och här kommer arbetet med de sociala och etiska aspekterna av mat in.

– För att nå målen måste vi nu engagera personal och elever samt förankra idéer och kunskap hos beslutsfattare, avslutar Gunilla.

Text: Josefine Höijer